

seu actus, si sumatur præcise quoad prædicata entitativa, et naturalia, non se habet ut genus, sed ut fundamentum, vel subjectum moralitatis, ut supra disputatione VIII, articulo secundo diximus: sed habitus ipse, vel actus consideratus ut dirigibilis per regulas rationis est genus ad diversos modos regulationis secundum diversa objecta, et diversam ordinationem ad ipsas regulas moris. Sicut in artificialibus, genus hujus artefacti, verbi gratia cathedræ, aut navis, non est lignum secundum quod consideratur in suo esse naturali ligni, vel arboris, sed ut consideratur, ut pertinens ad lineam artificialis, id est, ut subjectum ordinationi artis, et formatum ab arte, sic consideratur secundum rationem artificiale in communi, et in confuso, et est genus ad diversos modos, et formas artefactorum, quæ in linea artificiali continentur, verbi gratia, ad artefactum navis, curus, cathedræ, etc. Eodem modo consideratur virtus in genere morali, sicut quoddam artefactum in genere artificiali, quod habet quidem rationem qualitatis, et habitus considerati in esse naturæ, et quantum ad physicam entitatem pro materia, et subjecto moralitatis, ordinationis, et commensurationis ad rationem. Cæterum si ipse habitus, vel actus consideretur ut regulis rationis subjectus, et per ipsas ordinabilis, sic est genus ad omnes differentias, et species quæ sub hac linea continentur, sicut lignum artefactum ad omnes species artificiales, quæ ex ligno fiunt.

XXXIV. Dices: Non videtur amplius quam hoc dicere sententia Scoti, quam hucusque impugnamus, si quidem jam simpliciter fatemur, quod habitus secundum suum esse entitativum, et in genere naturæ consideratus non est genus ad virtutem, et vitium, et ad reliquas spe-

cies morales, sed omnis moralitas comparatur ad habitum ut ad subjectum, et materiam. Quod vero habitus consideratus ut in linea morali, sit genus ad species moralitatis, nec Scotus, nec aliquis negare potest, sicut corpus ut coloratum, est genus ad omnes species colorum; et tamen simpliciter corpus non est genus, sed subjectum colorum. Ergo conveniemus cum sententia Scoti.

XXXV. Respondetur sententiam Scoti non in hoc stare quod habitus, vel actus prout præcise consideratus physice, et entitative, seu in esse naturæ sit subjectum, et fundamentum moralitatis, de hoc enim controversia esse non potest, sed in hoc, quod ratio ipsa virtutis, ut ratio moralis est, non habeat pro genere aliquid operativum, sive in actu primo in habitibus, sive in actu secundo pro actibus, quia existimat moralitatem esse relationem quamdam consecutam in actu, vel habitu, quæ nec operativa est, nec ad illam datur per se motus. Unde neque habitum in esse naturæ consideratum vult esse genus virtutis (quod nos etiam dicimus) neque habitum ut humanum esse operativum vult; sed solum esse relativum, et sic in ratione habitus operativi non posse esse genus ad morales differentias virtutis et vitii, quia tota ratio operativi dicit pertinere in habitu ad lineam, et genus naturæ, non ad lineam moralitatis. Nos autem dicimus habitum non solum in entitate physica, et linea naturæ, sed etiam in linea, et genere moris esse operativum, et non mere relativum (ut latius articulo sequenti dicitur) et sic rationem qualitatis operativæ, sine in habitu, sive in actu esse genus ad differentias, et species morales, non quidem sub ratione physice entitatis præcise, sed ut ordinabili per regulas

ARTICULUS II.

Utrum differentia constitutiva virtutis sit illa particula operativus boni; vel illa qua nullus male utitur?

Duo pertinent ad rationem virtutis moralis. Primum, quod sit habitus operativus etiam ut ingrediatur lineam moralitatis, et versatur circa regulationem, et ordinem rationis; secundum, quod sit operativus boni, seu inclinans ad bonum, ita privative, quod non possit inclinare ad malum. Hæc enim determinant habitum in communi, et generice sumptum etiam in linea morali, et sic pertinent ad rationes differentiales, et contrahentes, licet esse operativum sit differentia communior, et superior: esse autem operativum boni magis specifica, licet hæc etiam in varias species atomas dividatur juxta diversa objecta. Et inde nascitur illa celebris difficultas, an ita sit propria differentia virtutis esse operativam boni, quod nullo modo possit ad malum concurrere, neque ea aliquis male uti, neque actum malum ex objecto, neque ex circumstantia.

VIRTUS ETIAM MORALIS FORMALITER EST OPERATIVA.

I. Dico primo: Virtus etiam moralis non præsuppositive et materialiter, sed essentialiter et formaliter est operativa. Hæc conclusio præcipue exprimit id in quo sententia D. Thomæ opponitur sententiæ Scoti, hoc enim ille videtur intendisse, scilicet quod ad lineam, genusque moralitatis, seu virtutis in quantum moralis non pertineret ratio operativi, sed esse operativum so-

rationis, sub hac enim ratione etiam operatio, vel operativum esse debet, quia ratio ipsa moralitatis in ordine ad objectum consistit, quod attingit operando, sive in actu secundo, sive in actu primo, vel per oppositum, id est, per operationis omissionem, ut explicavimus disp. VIII, artic. I et II. In hoc consistit differentia inter nostram, et Scoti sententiam, non in eo quod actus, vel habitus ut in linea, et ordine entitatis physice, et in esse naturæ non sit subjectum, sed genus, hoc enim stare non potest, cum sint lineæ, et ordines diversi.

XXXVI. Quod si dicas: Ars respicit artificialia, sicut virtus moralia; sed ars non est in duplici linea, entitativa, et artificiali, sed totum hoc est unica ratio essentialiter constituens artem, ita quod tendentia in artificialia nullo modo habet pro subjecto entitatem habitus in esse physico: ergo idem dicendum de habitu virtutis, respondetur esse disparatam rationem, quia in arte actus elicit non sunt artificiales, sed naturales, scilicet actus intellectus naturaliter elicit, artificiale autem solum convenit effectibus ad extra, ut in artibus mechanicis, aut objectis per rationem ordinatis, ut in logica. At vero in moralibus actus ipsi elicit morales sunt, et directione arbitraria, et regulativa eliciuntur, non naturaliter. Et ideo consideratur in eis, et linea ordinis naturalis, et moralis, quales autem sunt actus generativi habituum, tales sunt, et ipsi habitus. Et ideo in eis discernimus quod est naturæ, et quod est moralitatis. In arte tam actus, quam habitus non sunt quid artificiale, sed solum eorum objecta.

lum se teneret ex parte entitatis materialis ipsius virtutis, solum autem ad genus morale pertineret id quod relativum est. Et cum relatio non sit activa, neque ad illam detur per se motus, non intrat lineam, et genus moralitatis ratio operativi. Et ideo, quia habitus potentiæ operativi sunt, non potest virtus in quantum moralis habere habitum pro genere, sed pro subjecto, quomodocumque habitus accipiatur sive entitative, sive moraliter, seu ut intrat lineam, et ordinem moralitatis per subjectionem ad regulas rationis, quia apud Scotum licet habitus entitative, et physice acceptus operativus sit, tamen moraliter solum est relativus non operativus. Nos ut dicimus, quod etiam habitus ut ordinatus, et mensuratus regulis rationis, et ut intrat, ac pertinet ad ordinem morale est operativus, nec moralitas est mera, et pura relatio, sed ordo operationis ipsius aut habitus ad agendum modo morali, id est, non solum id quod entitatis est in ipso actu, et operatione, sed id quod regulationis, et ordinationis est in actibus erga regulas moris, quod totum aliquid reale, et operabile est in ipsis actibus, ut diximus præcedenti articulo.

II. Et sumitur hæc nostra conclusio ex D. Thoma in hac quæstione LV, articulo II, ubi eam docet, et communiter sequuntur eum omnes interpretes. Ratio autem, et fundamentum traditur a D. Thoma et in præsentia a nobis explicandum est, in hunc modum proponitur: Virtus moralis perficit potentiam operativam in ordine ad proprium finem talis potentie, proprius autem finis talis potentie est operatio; ergo virtus etiam in quantum moralis debet esse ordinata ad operationem, scilicet morale, et determinare potentiam in ordine ad hunc finem,

qui est operari. Ergo oportet quod virtus ut moralis, sit habitus operativus, si quidem ut talis, est perfectio, et determinatio potentie in ordine ad operari, nec enim perficit potentiam solum ut sit productiva, et elicitiva actus ut est entitas quædam in genere nature, sed etiam ut est actus regulatus, et subordinatus regulis rationis, et ut est moralis. Antecedens probatur, quia virtus etiam ut moralis perficit potentiam in ordine ad proprium finem talis potentie, si quidem regulatio, et mensuratio rationis, quod est ratio moralitatis, non convenit, nec attribuitur potentie, verbi gratia voluntati, nisi ut in operando, et agendo mensurate, et debite procedat, non in essendo, si quidem tota dissonantia, aut error est in operando, vel non operando secundum perfectionem propriam talis potentie, propria autem perfectio hominis, et voluntatis ejus est secundum rationem vivere, et ly vivere dicit actum secundum, seu operationem. Ergo virtus, seu habitus ut moralis, id est, ut mensuratus debite per regulas rationis, perficit potentiam ut operativa est, et ut recte, ac debite operetur, quia perficit secundum propriam perfectionem ejus, et in ordine ad proprium finem: ergo est habitus operativus, quia est propria perfectio habitus operativi.

III. Dices illam consequentiam D. Thomæ, non esse efficacem: Habitus perficit potentiam operativam, etiam ut operativa est, ergo ipse formaliter est operativus. Instatur enim hæc consequentia, quia potest perficere potentiam operativam, ut dispositio quædam, aut forma determinans, non ut activa et efficiens, sicut species cognoscibilis perficit potentiam ut cognoscentem, atque adeo ut operantem, seu elicentem, et tamen in sententia probabili non

influit effective cum potentia, et tamquam principium activum, sed solum formaliter repræsentative determinat. Similiter lux perficit colorem ut moveat visum, seu emittat speciem, et tamen lux non producit illam active, sed color; nec enim lux potest producere repræsentationem viridis, vel albi, sed id fit a colore. Item quantitas requiritur ad operandum modo sensibili, et corporeo in omni virtute, et potentia activa corporea, nec tamen perficit ut operativa, et activa, sed ut conditio requisita. Unde ergo sequitur, quod habitus sit operativus, quia perficit potentiam operativam, cum perficere possit variis modis non per modum activæ virtutis, sed tamquam conditio requisita, vel tamquam dispositio, aut determinatio quædam pro tali potentia, quia etiam ratione multi censent gravitatem in lapide non esse vim activam motus deorsum, sed solum dispositionem quasi passivam, ut moveatur a suo generante quoties non impeditur. Denique Scotus poterit respondere quod habitus est operativus, et perficit potentiam operativam, si consideretur entitative, et physice, non si moraliter: si quidem totum quod operativum est in virtute attribuit Scotus ipsi entitati habitus, non autem virtuti ut moralis est, quia hoc solum existimat ad relationem pertinere, non ad operationem. Et non desunt qui putent habitum non concurrere cum potentia elicitive, et productive ad actum, sed solum esse conditionem, qua posita a sola potentia actus elicitor, et effective emanat.

IV. Nihilominus consequentia D. Thomæ optima est, et valde formalis; loquitur enim D. Thomas de perfectione potentie operative in ipsa ratione, et linea operative, ita quod sit perfectio potentie ex parte ipsius potentie, ut principium est

eliciendi, non ex parte alterius principii concurrentis cum potentia, aut alicujus conditionis requisitæ, sed in eadem ratione, et linea qua potentia operativa est. Si enim potentia est principium operativum tamquam vis quædam animæ vitalis, sed indifferens, et indeterminata in actu primo, quidquid determinat, seu actuat, et quasi acuit hanc potentiam ut eliciat, perficit eam in ea ratione qua operativa est; ergo operativum esse debet, alias non perficeret eam in ipsa vi operandi, sed in aliquo requisito, vel in aliquo comprincipio. Species ergo intelligibilis determinat, et perficit potentiam operativam non in ratione luminis, aut vis elicitive, et productivæ actus, sed ex parte objecti, quod est comprincipium cognitionis vice illius potentiam determinans, et illi uniens objectum, ut possit intra se habere illud, et actum producere tendentem in objectum intra se unitum, et similitudinem ejus exprimere. Et ideo ad hoc primo, et per se concurrere debet repræsentative, et intentionaliter, hoc est, ut ex parte objecti vices gerens ad uniendum ipsum potentie, non ut ex parte potentie vitalis vim ejus actuans, et determinans ut eliciat, quod facit habitus, seu lumen. Hoc autem quod in intellectu facit lumen, seu virtus potentie, ut distincta a specie, et objecto, facit etiam virtus moralis in voluntate etiam ut moralis est, quia cum voluntas sit elicitiva actus per modum inclinationis, et ponderis vitalis, datur habitus moralis, ut inclinatio determinata, seu ut determinans per modum actus primi ipsam amplitudinem, et indifferentiam voluntatis, ut operetur secundum inclinationem commensuratum rationi, et modo ordinato, quod pertinet ad moralitatem, nam etiam hoc modo, et sub hac formalitate

voluntas petit inclinari, et tendere in objectum ordinatum talibus regulis; ergo et operari, quia operatio voluntatis inclinatio actualis est, seu per modum inclinationis, et ponderis. Cum ergo perficiat virtus ipsam voluntatem non ex parte objecti allicientis, sed ex parte principii elicentis, id est, ipsius vis inclinativæ, et impulsivæ ut perficiatur, et determinetur in hac inclinatione voluntas per modum actus primi, bene sequitur, quod operativus habitus esse debet etiam ut virtus moralis est, quia perficit principium operativum in quantum elicivum, et operativum est, quia in quantum inclinativum, et inclinare est operari in voluntate.

Ad exemplum de luce respectu coloris respondetur juxta diversas sententias, quod qui tenent species visibiles produci ab ipsis coloribus effective, etiam de luce affirmare debent quod concurrat effective, sive ad producendam speciem sui seorsum a coloribus, ut quando lux sine colore videtur, ut in ipso sole, aut igne, sive ad producendam speciem ipsorum colorum, quia non emittunt speciem, nisi in quantum lucidi, seu ipsa luce affecti et modificati. Et quia lux habet virtutem quasi universalem ad omnes colores perficiendos ratione visibilis, ideo potest cum singulis concurrere ad emissionem suæ speciei distinctæ ab aliis, sicut ad producendam speciem viridis, vel puniceæ, vel albi, etc. quia ad omnes istos virtutem habet tamquam quædam causa universalis, quæ omnes illos sibi subordinat et in eos influit, in unoquoque autem modificatur juxta modum talis coloris, ut in eo producat speciem coloris viridis, verbi gratia potius quam albi, eo quod non producit speciem illius coloris quomodocumque, sed ut lucidi, seu illuminati, et sic concurrat etiam lux operative, et

productive respectu specierum. Alia sententia est, quod species visibiles non producuntur effective a coloribus, sed a virtute cœli, colores autem solum se habent ut materia, unde species eliciuntur, sicut a phantasmatis elicit species intellectus agens, ita quod phantasmata non producunt illas, sed ex eis ut ex materia, vel instrumento illas producit intellectus agens, et tunc lux solum se habet ut qualitas ultimate habitans, et disponens colores, ut visibiles sint, et illæ species possint ab eis elici, non autem perficit illos ut operativos, quia non operantur, et sic non sequitur quod sit operativa specierum.

V. De quantitate dicimus, quod non perficit virtutes activas corporeas in eo in quo activæ sunt, sed solum præbet conditionem requisitam ut virtutes illæ operentur, quia cum sint corporeæ operari debet modo corporeo, et extenso, et sensibili. Corporeum autem, et sensibile, et extensum sine quantitate non est. De gravitate vero, et levitate, quia censent non esse qualitates activas, seu tantum reddere dispositum subjectum ut a generante active moveatur, etiam dicere debent, quod non perficiunt grave ipsum quatenus operativum est, sed quatenus passivum, seu mobile, eo quod grave non operatur active in tali sententia.

VI. Ad effugium, quod affertur ex Scoto jam diximus, quod potentia non indiget solum perfici ad operandum actum quoad suam entitatem, sed etiam quoad suam moralitatem, eo quod etiam circa objectum ut regulatum regulis rationis indiget potentia operari, et inclinari, imo magis circa objectum sic ordinatum, quia major est difficultas in operando, et volendo objectum sic ordinatum, et est magna perfectio voluntatis in bonum ratione com-

mensuratum tendere, quia propria perfectio hominis est secundum rationem vivere; ergo oportet quod habitus determinans voluntatem operative non solum determinet, et inclinet ad entitatem actus producendam, sed etiam ad eliciendum actum ut moralem, et ut consonum rationi, et sic habitus virtutis etiam ut virtus est, et ut moralis est perficiat potentiam operative, et non pure relative, ideoque nos moralitatem ponimus in ipso transcendentali ordine habitus, vel actus ad objectum ut regulatum, quia operative, et non relative solum attingitur sive in actu primo per operationem, sive in actu primo per habitum, et in hoc maxime opponitur Scoto, licet hæc tendentia ut attingit moralitatem accidentaliter se habeat ad entitatem, ut est in genere naturæ.

VII. Et in summa, aut potentia ista quæ de se dicit inclinationem indifferentem, et vim elicivam actuum tam diversorum, vel operativa est, et elicitiva actus moralis etiam, ut moralis, vel non. Si est elicitiva actus moralis, etiam habitus qui determinat, et perficit hanc vim elicivam, ut determinate sic eliciat, atque adeo est determinativus potentie in eo in quo operativa est, erit operativus in quantum moralis, quia ad moralem actum, ut moralis est potentia est operativa, et elicitiva; ergo et habitus. Si autem potentia non est elicitiva actus, ut moralis est, sed solum ut entitas quædam physica est; ergo respicere actum commensuratum rationi non est propria perfectio voluntatis, nec habet operari in actu eliciendo nisi id quod sibi, et brutis commune est, et id quod æque pertinet ad peccatum et ad bonum, scilicet entitatem actus, cum tamen proprius finis, et perfectio voluntatis sit non solum vivere, sed vivere secundum rationem, nec operatio procedat so-

lum a voluntate, ut est quidam vitalis actus, et impulsus circa bonum appetibile, sed circa bonum ut regulatum, et mensuratum regulis rationis. Ex hoc enim probat S. Thomas infra quæstione LXIII, art. II, virtutem moralem causari in nobis ex consuetudine non solum secundum generalem rationem qua habitus causatur ex actibus, sed etiam ut moralis est, quia virtus hominis ordinatur ad bonum secundum regulam rationis, et hoc potest causari ex actibus humanis in quantum hujusmodi actus procedunt a ratione. Et sic etiam videmus, quod habitus artis non solum est operativus ut naturalis entitas, sed ut artificiosus, quia etiam artificium est operabile; ergo et moralis habitus sub ratione moralis operativus esse debet. Ac denique instaurantur hic omnia argumenta supra, et articulo præcedenti facta ad probandum pertinere ad formalem rationem virtutis, et non solum ad præsuppositam esse habitum, et sic perficere potentiam, et inclinationem ejus in ratione operativi, quia hic est finis potentie. Quod vero aliqui dicant habitum non concurrere cum potentia elicitive ad actum, præcedenti disputatione rejectum est.

NON POTEST VIRTUS INCLINARE AD MALUM.

VIII. Dicc secundo: Virtus non potest concurrere, et inclinare ad actum malum, quod ex intrinseca ratione objecti, vel proprii, et per se circumstantiis illius malum est. Pro conclusionis hujus declaratione advertendum est, quod virtutem concurrere ad actum malum potest dupliciter intelligi. Primo, quod concurrat ad actum malum formaliter ut malus est, seu influendo in illum ipsam malitiam, sicut habitus vitii